

**ОСНОВОПОЛОЖНІ
ДОКУМЕНТИ
УКРАЇНСЬКОЇ
ГЕЛЬСІНСЬКОЇ
СПІЛКИ**

ПЕРЕДРУК ЗАКОРДОННОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА
УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ СПІЛКИ

Нью-Йорк 1989

ОСНОВОПОЛОЖНІ ДОКУМЕНТИ
УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ
СПІЛКИ

ПЕРЕДРУК ЗАКОРДОННОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА
УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ СПІЛКИ

НЬЮ-ЙОРК 1989

**FOUNDING DOCUMENTS
OF THE UKRAINIAN HELSINKI UNION**

Reprinted in Ukrainian
by the External Representation of the Ukrainian Helsinki Union
New York, 1989

ISBN 0-86725-007-0

ВІД ЗАКОРДОННОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА УГС

Пропоновані тут основоположні документи Української Гельсінської Спілки (УГС) було оприлюднено на одному з громадських мітингів у Львові біля пам'ятника І. Франкові 7 липня 1988 р. Це — "Декларація принципів" та "Статутні принципи" УГС. Крім того, вміщуємо тут "Звернення Української Гельсінської Групи до української та світової громадськості" від 11 березня 1988 року, що передувало формуванню Української Гельсінської Спілки на базі Української Гельсінської Групи. Щоправда, деякі факти цього документа на сьогодні вже застаріли. Так, протягом року, який минув після "Звернення", решту активістів українського гелсінського руху було звільнено із ув'язнення чи заслання (І. Кандибу, І. Сокульського, М. Горбала, В. Овсієнка, В. Калиниченка, Г. Приходька, М. Матусевича, Л. Лук'яненка). Тепер їх можна залічити до тих їхніх колег, які зазнавали або зазнають після звільнення різних переслідувань (заборона на професію, цькування в пресі, стеження, адміністративні арешти тощо). Проте, ми вважаємо цей документ важливим для усвідомлення процесу творення нині масового об'єднання — Української Гельсінської Спілки. Крім того, в "Зверненні" сформульовано перші після відродження Української Гельсінської Групи основні положення Групи про напрямок її діяльності, права і обов'язки членів, про її керівні органи тощо перед оформленням УГС: Завдання Української Гельсінської Спілки чи не найбільш стисло окреслено в листівці, яку поширюють тепер, наприклад, у Києві, такого змісту:

"Українська Гельсінська Спілка — це масова всеукраїнська правозахисна організація з програмою, яка ґрунтується на Заключному Акті Гельсінської наради 35-ти країн, на Загальній Декларації прав людини ООН, та відповідає програмам Народних Фронтів прибалтійських республік. Основні вимоги УГС:

1. Кожен всесоюзний закон стає чинним на території України лише після схвалення його Верховною Радою республіки.

2. Надання українській мові статусу державної і забезпечення рівноправного розвитку всіх національних культур в Україні.

3. Республіканський госпрозрахунок.

4. Заборона будівництва нових АЕС (Кримської, Чигиринської та ін.), нових блоків на діючих АЕС та згортання атомної енергетики".

Однією з найважливіших ділянок роботи УГС є її інформаційно-видавнича діяльність, яку виконує пресова служба УГС і деякі обласні філії Спілки. Основним друкованим органом УГС є літературно-художній та суспільно-політичний журнал "Український вісник", а також тематичні "Експрес-випуски" цього журналу. Крім того, від липня 1988 року виходять оперативні листки пресової служби УГС (протягом восьми місяців вийшло близько 70 таких листків). Закордонне Представництво УГС передруковує ці матеріали українською мовою, а також по можливості, перекладає і розповсюджує їх англійською.

Сподіваємося, що опубліковані тут документи, як і видані дотепер матеріали Української Гельсінської Спілки допоможуть зорієнтуватися широким колам громадськості в розмаїтих і складних процесах, що відбуваються нині на Україні.

Березень 1989 року

ЗАКОРДОННЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО
УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ СПІЛКИ

ЗВЕРНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ ГРУПИ ДО УКРАЇНСЬКОЇ ТА СВІТОВОЇ ГРОМАДСЬКОСТІ

Створена 1976 року Українська громадська група сприяння виконанню Заключного акту Гельсінської наради з питань безпеки і співпраці в Європі в роки брежнєвського застою зазнала такого тотального погрому, як жодна інша гельсінська група в СРСР. Всі її учасники пройшли через тривалі терміни ув'язнення і заслання, чотири члени Групи — Олекса Тихий, Юрій Литвин, Валерій Марченко та Василь Стус — загинули в страхотливих умовах у таборі особливого режиму, в таборі смерті, де досі, всупереч здоровому глуздові і оголошеній в СРСР політиці демократизації, караються українці-гельсінкці Іван Кандиба, Микола Горбаль, Василь Овсієнко, Іван Сокульський, Віталій Калиниченко, Григорій Приходько. Після довготривалих термінів ув'язнення відбувають заслання Левко Лук'яненко та Микола Матусевич. Під адміністративним наглядом — іншими словами, під домашнім арештом — опинився після табору Йосиф Зісельс. Різних переслідувань (заборона на професію, цькування в пресі, стеження, затримання тощо) зазнавали або й зазнають після звільнення давні члени Групи Вячеслав Чорновіл, Михайло Горинь, Василь та Петро Січки, Ярослав Лесів та ін.

Незважаючи на жорстокий погром, Українська Гельсінська Група ніколи не заявляла про саморозпуск (як це зробила 1982 року Московська група) і ніколи не припиняла своєї діяльності. Це ж знати треба! Не маючи змоги, через масові арешти, підготовляти і оприлюднювати колективні документи, більшість членів Групи усі ці важкі роки виступала від імені Групи індивідуально. Активно діяло Закордонне Представництво Групи.

Нова суспільна обстановка в СРСР, звільнення значної частини політв'язнів, припинення судових процесів правозахисників дають можливість активізувати діяльність Української Гельсінської Групи на батьківщині.

Першим реальним кроком до цього стало оголошення в грудні 1987 року органом Гельсінської Групи незалежного журналу "Український Вісник" із колективною кооптацією в Групу редколегії журналу. Проведено консультації, в ході яких підтвердили свою приналежність

до Групи і бажання працювати в ній відомі правозахисники, давні члени Української Гельсінської Групи:

1. ЛУК'ЯНЕНКО Левко — Томська область, заслання
2. МЕШКО Оксана — м. Київ
3. МАТУСЕВИЧ Микола — Читинська область, заслання
4. КРАСІВСЬКИЙ Зиновій — Львівська область
5. ЧОРНОВІЛ Вячеслав — м. Львів
6. ГОРИНЬ Михайло — м. Львів
7. РОЗУМНИЙ Петро — Дніпропетровська область
8. СІЧКО Петро — Івано-Франківська область
9. СІЧКО Василь — Івано-Франківська область
10. ЗІСЕЛЬС Йосиф — м. Чернівці
11. ЛЕСІВ Ярослав — Івано-Франківська область
12. МАТУСЕВИЧ Ольга — м. Київ
13. СТРІЛЬЦІВ Василь — Івано-Франківська область,

а також кооптовані до Групи в грудні 1987 року члени редколегії "Українського Вісника":

14. БАРЛАДЯНУ Василь — м. Одеса
15. ГОРИНЬ Богдан — м. Львів
16. СКОЧОК Павло — Київська область
17. ШЕВЧЕНКО Віталій — м. Київ
18. САПЕЛЯК Степан — м. Харків
19. МУРАТОВ Микола — м. Москва.

З декількома членами Групи (Кандиба Іван, Горбаль Микола та ін.) контакту ще не встановлено, через ізоляцію ув'язнення та інші причини. Але їхнє бажання працювати в Групі сумнівів не викликає.

У погодженні з більшістю підтверджених і кооптованих членів Української Гельсінської Групи ЗАЯВЛЯЄМО:

1. Як і дотепер, свою діяльність Українська Гельсінська Група спиратиме на такі основоположні міжнародні документи щодо прав людини, як Загальна Декларація прав людини ООН та Пакт ООН про громадянські і політичні права, а також Заключний акт Гельсінської наради з питань безпеки та співпраці в Європі.

2. Як одна з перших у світі громадських груп сприяння виконанню Гельсінської угоди, Українська Гельсінська Група підтверджує свою приналежність до Міжнародної Гельсінської Федерації, з якою прагне підтримувати реально конструктивні взаємини.

3. У зв'язку з виїздом на еміграцію українського письменника Миколи Руденка, що очолював Групу, головою її вважаємо відомого українського правозахисника, члена-засновника Групи, правника Левка ЛУК'ЯНЕНКА, що перебуває в засланні. Для координування роботи Групи і вирішення оперативних питань створюється Виконавчий Комітет Групи у складі трьох робочих секретарів, якими до загальних зборів Групи призначено Михайла ГОРИНЯ, Зиновія КРАСІВСЬКОГО та Вячеслава ЧОРНОВОЛА.

4. Відтепер усі індивідуальні та групові заяви та інші документи від імені Української Гельсінської Групи, якщо вони не узгоджені з Виконавчим Комітетом, а через нього — з більшістю членів Групи, вважаються нечинними, або такими, що виявляють позицію тільки їх авторів.

5. Закордонне Представництво Української Гельсінської Групи (Микола Руденко, Леонід Плющ, Надія Світлична) представляє Групу в Міжнародній Гельсінській Федерації, перед урядами, парламентами, громадськими організаціями країн-учасниць Гельсінської угоди, у всіх принципових питаннях свої дії координує з основним складом Гельсінської Групи на Україні (через її Виконавчий Комітет).

6. Підтверджуємо, що друкованим органом Української Гельсінської Групи є журнал "Український Вісник", платформа якого повинна спиратися на принципи Загальної Декларації прав людини та Заключного акту. Матеріалам Групи при потребі повністю відводяться окремі "Експрес-випуски" журналу.

7. Детально права і обов'язки членів Гельсінської Групи, порядок прийому нових членів, вибори Голови, Виконавчого Комітету, редактора друкованого органу та інше визначає Статут Групи, що буде розроблений робочим секретаріатом і прийнятий після обговорення простою більшістю голосів на загальних зборах Групи. Тоді ж буде прийнято і Загальну декларацію принципів, розроблену з урахуванням нової ситуації на Україні і в світі. Загальні збори Групи планується провести до 1 липня 1988 року.

Уряди і громадськість країн, що підписали Гельсінські угоди, та Міжнародну Гельсінську Федерацію просимо всебічно підтримати нашу діяльність.

Узгодивши з більшістю підтверджених і кооптованих членів Української Гельсінської Групи підписали:

Михайло ГОРИНЬ
Зиновій КРАСІВСЬКИЙ
Вячеслав ЧОРНОВІЛ

11 березня 1988 року

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРИНЦИПІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ СПІЛКИ

1. ПРЕАМБУЛА

Українська Гельсінська Спілка як федеративне об'єднання самоврядувальних правозахисних груп і організацій в областях, районах, містах України та за її межами створюється на базі Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод і підтверджує вірність правозахисним принципам декларації Групи від 9 листопада 1976 року.

Українська Гельсінська Спілка вважає необхідним визначити основним напрямком своєї діяльності захист національних прав, насамперед права націй на самовизначення, передбаченого ст. 1 ратифікованого Радянським Союзом міжнародного Пакту про громадянські і політичні права ("Всі народи мають право на самовизначення. В силу цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток"), бо без свободи нації справжнє забезпечення свободи особи неможливе. Якщо людина — не засіб для реалізації тих чи інших ідеологічних концепцій, а мета і вінець творіння, то нація — єдине природне соціальне середовище, в якому особа може всебічно розкрити свої здібності і виконати своє призначення на Землі.

Як показав досвід 66-річного перебування України в складі СРСР, ні уряд УРСР, який насправді ніколи не був суверенним урядом, а тільки виконавчим органом центральної влади, ні Комуністична партія України, що є всього лиш регіональним підрозділом КПРС, не могли і здебільшого не бажали захистити населення України від тотального голоду, від варварського нищення продуктивних сил та інтелектуального потенціалу нації, від денационалізації українців та неросійських меншостей, від штучної зміни етнічного складу населення України. Ці факти прямого геноциду і триваючого навіть в умовах відносної демократизації етноциду корінного населення України підтверджують ту незаперечну істину, що жодна партія не сміє монополізувати права на вирішення кардинальних проблем, які заторкують саме існування на-

родів. Без альтернативних, опозиційних (загалом чи в окремих випадках) до політики уряду і правлячої партії організацій справжнє забезпечення прав людини і нації неможливе.

Не будучи політичною партією і не ставлячи собі метою перебрання влади, УГС бачить своє завдання у всебічній активізації народних мас, у виробленні механізму участі народу в управлінні державою та надійного контролю за державним апаратом.

Підтримуючи всі конструктивні ідеї влади, що стосуються перебудови і демократизації радянського суспільства, УГС залишає за собою право на демократичну опозицію як дійову форму активізації демократичних процесів у суспільстві.

Українська Гельсінська Спілка — не політична партія з обов'язковою для кожного її члена програмою і допускає плюралізм поглядів та членство в інших політичних партіях і організаціях. Замість програми, УГС пропонує "Декларацію принципів", що можуть стати основою об'єднання демократичних сил в боротьбі за перетворення суспільства, за права особи і нації (незгода з окремими положеннями Декларації при прийнятті її загального спрямування не виключає участі в праці однієї з секцій чи місцевих організацій УГС).

2. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ

1. Українська Гельсінська Спілка вважає, що *відновлення української державності*, яка сьогодні існує тільки на папері, було б основною сталою гарантією забезпечення економічних, соціальних, культурних, громадянських та політичних прав як українського народу, так і національних меншостей, що живуть на території України.

2. УГС вважає, що під маскою союзу суверенних радянських республік Сталін побудував гранично централізовану авторитарну державу, характер якої дотепер суттєво не змінився. Тому для дійсної демократизації радянського суспільства потрібні не окремі зміни, а радикальне ламання державного устрою. Майбутнє співжиття народів СРСР ми уявляємо можливим у формі *конфедерації незалежних держав*, перехідним етапом до чого може буди *федерація* суверенних демократичних

республік з наповненням поняття "Союз РСР" реальним змістом за допомогою максимальної політичної, економічної і культурної децентралізації.

3. Підтримуючи ті впроваджені правлячою в СРСР партією законодавчі зміни, демократичний характер яких не викликатиме сумнівів, УГС разом з тим пропагуватиме необхідність повного анулювання антидемократичних централістських сталінсько-брежнєвських конституцій і вироблення *Конституції СРСР та конституцій республік на новій основі*.

Нова федеральна конституція Союзу має тільки гарантувати без теперішніх дискримінаційних застережень основні права і свободи громадян, викладені в ратифікованих СРСР міжнародних правозахисних Пактах ООН та в Заключному акті Гельсінської наради 1975 року, а також встановлювати загальні принципи федеративних зв'язків союзних республік, але не уніфікувати і не регламентувати організацією економічного, політичного і культурного життя в республіках, як це зроблено в діючій конституції СРСР.

Замість всесоюзних комітетів, міністерств та інших центральних адміністративних органів, ми пропонуємо створення на союзному рівні тільки консультативно-координаційних органів, передавши безпосередньо суверенним республікам всю повноту керівництва економічним, політичним та культурним життям. У зв'язку з перенесенням всього поточного законодавства у республіканські парламенти (верховні ради), федеральний законодавчий орган міг би бути однопалатним парламентом (федеральною радою) з рівним представництвом союзних республік, незалежно від кількості населення і адміністративно-територіального устрою. Центр Союзу, де будуть розміщені постійно діючі федеральні органи, не може бути одночасно столицею однієї з рівноправних республік, а сесії федерального парламенту (федеральної ради) мали б проводитися в столицях республік по чергово. В новій конституції не має бути місця для імперіалістичного терміну "радянський народ", а повинно стояти "народи СРСР".

4. В нову Конституцію України, яка має ввібрати в себе як принципи міжнародних документів з питань прав людини, так і досвід національного і звичаєвого права народу, ми пропонуємо ввести статтю про *громадянство*

України, яке дає право вибирати в Ради і бути обраним у них, а також працювати в державних установах Української Республіки. До громадян України при обов'язковому для всіх достатньому знанні державної мови Республіки можна було б зараховувати осіб, що жили на тій чи іншій території України до включення її в СРСР, та їхніх нащадків хоча б по одній з ліній; українців-емігрантів з інших республік та з-поза меж СРСР; всіх інших осіб, що постійно проживали на території Республіки не менше десяти років і визнають державну мову та Конституцію Республіки.

5. Не встановлюючи жодних обмежень для негромадян України, крім вказаного вище, ми водночас виступаємо проти штучного переміщення населення Союзу з метою зміни етнічного складу республік за допомогою зустрічних переміщень кадрів, централізованого планування промислового будівництва без врахування місцевих трудових ресурсів та ін. Виступаючи проти таких замкнених кордонів, як між соціалістичними країнами Східної Європи, ми все-таки пропонуємо ввести як тимчасовий запобіжний захід проти багатолітньої політики русифікації первинний імунітет на в'їзд для постійного проживання в Республіці із здобуттям громадянства.

6. Ми вимагаємо негайно конституційного визнання статусу української мови як державної мови Республіки із впровадженням її в усі сфери суспільного життя Республіки — в державний і господарський апарат, в дошкільне виховання, шкільництво, вищу та професійно-технічну освіту, військову справу та ін., підтримуючи в цьому всенародний рух, що охопив сьогодні широкі верстви українського суспільства.

7. Водночас ми виступаємо за якнайширші гарантії права національних меншостей на Україні (росіян, євреїв, поляків, білорусів та ін.) на культурно-національну автономію (національні асоціації, школи, театри, музеї, преса, церква тощо), а у випадку суцільного замешкання (угорці, греки, гагаузи, румуни, болгары, росіяни та ін.) ще й на створення національно-територіальних адміністративних одиниць у селах, селищах, районах. Ми стоїмо за негайне відновлення в складі УРСР Кримської АРСР з організованим поверненням репресованого Сталіним населення автономної республіки на місця колишнього проживання.

8. Українська Гельсінська Спілка поширює свою діяльність на території, заселені *українцями поза межами УРСР*, домагаючися опіки уряду Республіки над національними українськими громадянами в РРФСР, Казахстані, Білорусії, Молдавії тощо, а також поза межами СРСР (Польща, Чехословаччина, Румунія, Югославія). В межах Союзу тільки повне забезпечення культурно-національних потреб українців Берестейщини, Воронежчини, Кубані, придністровських районів Молдавської РСР зніме з порядку денного болісне питання перегляду кордонів республік за етнічним принципом.

УГС домагатиметься конструктивного діалогу і широкої співпраці на всіх рівнях (від урядового до особистих контактів) із українською еміграцією на Заході, замість плеканої ідеологічними догматиками ненависті, породженої умовами сталінщини.

9. УГС ставитиме питання перед урядом УРСР та урядами країн, що підписали Гельсінську угоду, про гідне суверенної держави *представництво України на міжнародній арені*, про встановлення дипломатичних відносин з іншими країнами на рівні посольств і консульств, про взаємне представництво органів масової інформації, міжнародних агенств, фірм, корпорацій, про окреме представництво України на міжнародних наукових конференціях, спортивних олімпіадах і першостях, на мистецьких фестивалях та інших міжнародних заходах.

10. УГС стоїть за *передачу фактичної влади* в Республіці із рук компартії в *руки обраних демократичним шляхом Рад народних депутатів*. Вибори, на яких буде виставлено одного кандидата на одне місце, слід вважати недійсними. Це положення має поширюватися і на вибори президента (голови Верховної Ради) Федерації та президента (голови Верховної Ради) Республіки, яких належить обирати прямими виборами не більше як на два терміни підряд. Право висувати кандидатів у депутати повинні мати усі партії, спілки, неформальні об'єднання і просто ініціативні групи громадян, які попередньо зберуть на підтримку свого кандидата обумовлену кількість підписів виборців округу (наприклад, тисячу).

Українська Гельсінська Спілка має намір на виборах до Верховної Ради СРСР весною 1989 року виставити своїх кандидатів у якомога більшій кількості виборчих округів.

11. УГС вважає, що народ України повинен стати дійсним господарем своїх природних багатств і ресурсів, будуючи взаємини з іншими республіками федерації та іншими державами на принципах взаємної вигоди. Основою національної економіки України повинен стати республіканський госпрозрахунок і самофінансування. Союзні міністерства необхідно ліквідувати і замінити координаційними комітетами із обмеженими функціями узгодження, посередництва та обміну економічною інформацією.

Для стимулювання економічного процвітання Республіки УГС вважає необхідним максимальне заохочення приватної ініціативи, яка може виявлятися у перетворенні частини державних промислових підприємств на акціонерні чи кооперативні, у добровільному виході селян із колгоспів різного типу, у праві окремих осіб, кооперативів та спілок на придбання засобів виробництва. Втручання держави в господарське життя може відбуватися тільки економічним стимулюванням (кредити, пільгове оподаткування та ін.), а не голим адмініструванням. Домінувати повинна ринкова економіка із вільним ціноутворенням. В умовах республіканського госпрозрахунку стане неможливим даліше нарощування промислових потужностей екстенсивними способами в економічно перенасичених районах, а незалежний від центру республіканський уряд дістане змогу стимулювати натомість господарський розвиток відсталих районів з прихованим безробіттям, не допускаючи таким чином ні впливу населення в значних розмірах за межі Республіки, ні організованого централізованим плануванням економіки зумисного припливу населення з інших республік (насамперед із Росії) для розмивання етнічного складу населення України. Промислові підприємства, об'єднання і кооперативи повинні мати право на економічні зв'язки із закордонними підприємствами і об'єднаннями. Корисним було б залучення матеріальних засобів і економічного досвіду української еміграції.

12. Охороняючи соціально-економічні права людини, держава повинна гарантувати мінімум матеріальних благ тим, хто цього потребує (встановлення порогу "бідності", допомога по безробіттю). Повинна заохочуватися також добродійна діяльність громадських організацій та окремих осіб. Але спроби ввести хоча б відносно рів-

ність в оплаті праці і прибутках призвели б до застою і регресу суспільства.

Відновлення соціальної справедливості УГС бачить не у зрівнялівці, яка була однією з головних причин занепаду економіки, а в різкому скороченні бюрократичного апарату ("нового класу"), що паразитує на народній шії, у скасуванні всіх без винятку соціальних привілеїв партійно-радянського бюрократичного апарату (спецобслуговування продуктами і промисловими товарами, спецлікарні, спецкурорти і зони відпочинку, персональні машини, поїздки державним коштом за кордон, привілеї дітям і родичам у здобутті освіти і працевлаштуванні, позачергове одержання кращого житла тощо).

УГС домагатиметься справедливої системи соціального забезпечення (пенсії трудящим та інвалідам — не нижче середнього рівня зарплати в Республіці із надбавками пропорційно до рівня інфляції; зрівняння права на пенсійне забезпечення громадян усіх професій і соціальних прошарків за віком і стажем, включаючи армію, міліцію, органи безпеки, виняток залишивши тільки для робітників на особливо важких та шкідливих роботах; включення до стажу трудової діяльності праці на підприємствах концтаборів). Цілковитої перебудови потребує система охорони здоров'я, що є причиною високої смертності (зокрема дитячої) та зниження тривалості життя.

13. УГС вважає, що у зв'язку із злочинною централізаторською політикою союзного уряду і союзних міністерств, які не рахувалися з інтересами населення України, Республіка опинилася перед загрозою *екологічного геноциду (екоциду)*. Ми будемо домагатися не тільки припинення будівництва нових атомних реакторів, а й згортання уже побудованих на Україні АЕС із заміною їх альтернативними енергетичними засобами та припинення експорту електроенергії з території України. Ми — за перегляд структури української промисловості з поступовим анулюванням шкідливих виробництв (передусім хімічних) в зонах промислового перенасичення, за припинення будівництва екологічно небезпечних гідротехнічних споруд, за винесення кожного більшого проєкту промислового будівництва на широке всенародне обговорення.

14. УГС відстоюватиме суворе додержання передбачених Загальною Декларацією прав людини, Пактами ООН та Заключним актом Гельсінської наради основних прав і свобод громадян, найперше — визнаної всім цивілізованим світом *свободи висловлювати власні погляди* і поширювати ідеї незалежно від кордонів. Це — аксіома демократії, що повинна бути забезпечена конституційним правом створювати незалежні громадські організації, в тому числі опозиційні до уряду й правлячої партії; правом пропорційного користування державними засобами масової інформації; правом створювати власні незалежні видання із забезпеченням необхідною матеріальною базою; правом організовувати мітинги, збори, дискусії; правом мати вільний доступ до будь-якої інформації (крім чітко окреслених питань військової таємниці), в тому числі до матеріалів архівів, до всіх нормативних актів, дипломатичних документів, які зараз заховані у спецфонди; правом мати доступ до радіопередач, книг, періодики з інших країн світу, що освітлюють проблеми і події з різних ідейних позицій.

15. УГС виступає за *перегляд Кримінального кодексу УРСР*, за вилучення з нього антидемократичних статей: ст. 62 ("антирадянська пропаганда й агітація"), ст. 187-1 ("наклепницькі вигадки" на державний лад), статей, що передбачають покарання за релігійну діяльність, за "дармоїдство", порушення паспортного режиму та ін.; за різке зменшення покарань, пов'язаних із позбавленням волі; за скасування смертної кари. УГС домагатиметься *звільнення всіх політв'язнів*, цілковитої реабілітації всіх, хто був засуджений за переконання, ліквідації спецпсихлікарень ("психотюрем"). КГБ має бути ліквідований або скорочений і реорганізований із зняттям з нього функцій політичної поліції. *Потребує реорганізації судочинство*, із заміною судової "трійки" демократичними формами суду (напр., судом присяжних). Право на адвокатський захист має бути введено з моменту пред'явлення звинувачення. Необхідна гуманізація виправно-трудової системи. В'язні мають відбувати покарання за місцем скоєння злочину, вивезення в'язнів за межі республіки недопустиме.

16. УГС стоїть за *скорочення армії до розумних меж*, необхідних тільки для оборони, із скеруванням звільнених коштів на підвищення добробуту народу. Військова

служба повинна проходити на території Республіки в *республіканських військових формуваннях*. У перспективі бачимо перетворення військової служби в добровільну і оплачувану, як у деяких демократичних країнах світу.

17. Право на працю передбачає створення умов для його повноцінної реалізації. Але примушування працювати під загрозою засудження — це форма рабства, що суперечить міжнародним правовим нормам. УГС виступає за створення *незалежних профспілок* як найдійовішого органу соціального захисту особи (досягнення нормальних умов праці, належної оплати та ін.).

18. УГС відстоює *необмежені права віруючих* на створення релігійних громад свого віросповідання, виступає за легалізацію Української греко-католицької та відновлення розстріляної Української автокефальної православної церкви, за припинення переслідування євангельських християн-баптистів, п'ятдесятників, послідовників свідомості Кришни та інших вірувань. Рада в справі вірувань та її відділи на місцях, що стали знаряддям переслідування віруючих, повинні бути ліквідовані. Має бути гарантоване право не тільки антирелігійної, а й релігійної пропаганди.

19. УГС буде домагатися виконання владою гарантованих міжнародними документами з прав людини, що їх ратифікував уряд СРСР, прав на *вільний вибір місця проживання* (ліквідації паспортної системи і регламентованих прописок), на *вільний в'їзд і виїзд* з Республіки як до інших республік Союзу, так і до будь-якої країни світу.

20. УГС вважає, що в усіх найважливіших питаннях, які зачіпають інтереси всього населення України або значної його частини, необхідно проводити *всенародні референдуми*, забезпечивши перед тим необхідний час і можливість для роз'яснення позицій та вільної агітації.

* * *

Декларацію принципів Української Гельсінської Спілки, як і доданий статут УГС, виробила існуюча з 1976 року Українська Гельсінська Група, яка на цьому складає свої повноваження і входить повним складом до Української Гельсінської Спілки.

“Декларація принципів” УГС та Статут діють тимчасово до затвердження на установчих зборах УГС, які відбудуться після організації обласних рад УГС. В подальшому зміни в Декларацію принципів та Статут може вносити Всеукраїнська Координаційна Рада УГС на подання обласних організацій.

7 липня 1988 року

ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ
УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ ГРУПИ

СТАТУТНІ ПРИНЦИПИ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ СПІЛКИ

Українська Гельсінська Спілка (далі — “УГС” або “Спілка”) утворена на базі Української Гельсінської Групи, яка існувала від 1976 року дотепер. УГС керується в своїй діяльності принципами визнаних або ратифікованих Урядом СРСР основоположних міжнародних документів з прав людини — Загальної Декларації прав людини, пактів ООН про економічні, соціальні і культурні права та про громадянські і політичні права, Заключного акту Гельсінської наради з питань безпеки і співпраці в Європі 1975 року, а також розробленою на основі цих правових документів Декларацією принципів УГС.

Сприяючи втіленню у життя тих позитивних процесів демократизації, що розпочалися в СРСР, Українська Гельсінська Спілка водночас прагне до поглиблення та розширення їх, критикує непослідовність і консерватизм органів влади і правлячої партії при вирішенні конкретних питань перебудови, перебуває в становищі конструктивної демократичної опозиції до адміністративно-бюрократичної системи, що склалася і утвердилася в СРСР.

УГС діє на території України, захищаючи політичні, соціальні та економічні права українського народу та інших національностей, що постійно живуть на території Республіки. УГС може створювати групи чи організації за межами УРСР на територіях масового українського заселення, а також серед української еміграції, де існує закордонне представництво Спілки.

УГС будується на принципах федералізму із широким самоврядуванням автономних організацій. Кожна з таких організацій може мати свій статут, вироблений з урахуванням цих статутних принципів та специфіки своєї роботи.

У члени автономних організацій Спілки рекомендується приймати громадян різних національностей віком від 16 років, що в основному згодні із Декларацією принципів УГС і хочуть працювати в обраних самими для себе правозахисних ділянках. Незгода з окремими положеннями Декларації принципів при схваленні її загального спрямування не виключає членства і праці в одній з автономних організацій УГС, крім її керівних органів.

УГС створюється на основі індивідуально-колективного членства. До Спілки вступають як окремі особи, що можуть об'єднуватись у територіальні (міські, районні, обласні) організації, так і неформальні об'єднання (клуби, асоціації, об'єднання нацменшостей та ін.), що поділяють основні напрямки Декларації принципів УГС. Членство в будь-якій іншій організації чи партії у такому випадку не може бути перешкодою для вступу до УГС.

Права і обов'язки членів Спілки визначаються статутами автономних організацій на місцях. Однаково обов'язковим для всіх є тільки додержання основних демократичних принципів (права обирати і бути обраним у керівні органи, права на оприлюднення окремої думки чи акції меншості та ін.).

В міру зростання кількості членів Спілки на місцях створюються обласні Координаційні Ради, які самостійно, керуючись Декларацією принципів УГС та статутними принципами, виробляють статuti обласних організацій УГС. Такі ж Координаційні Ради (КР) створюються на територіях із значним українським населенням за межами УРСР (Кубанська Рада, Московська Рада тощо). Колективні члени УГС (неформальні клуби та ін.), що діють у межах області, делегують своїх представників в обласну КР, а неформальні організації — міжобласні та всеукраїнські — безпосередньо у Всеукраїнську Координаційну Раду (ВКР).

До Всеукраїнської Координаційної Ради входять: по одному представникові обласних організацій Спілки та міжобласних (всеукраїнських) неформальних об'єднань — колективних членів УГС, а також обрані на Всеукраїнській конференції УГС керівники основних секцій Спілки. До першого після створення Спілки складу ВКР входять також члени Ініціативної групи по створенню УГС із числа членів Української Гельсінської Групи (9 осіб).

Основними секціями Спілки можуть бути: державно-правова, прав людини, економічна, соціального захисту, міжнаціональна, екологічна, молодіжна, мовна, культурно-освітня, релігійних проблем, українців у світі, при потребі також інші. Кількість і назви секцій на місцях визначають обласні організації.

Всеукраїнська Координаційна Рада виділяє зі свого складу постійно діючий Виконавчий Комітет у складі трьох виконавчих секретарів та керівників секцій.

Всеукраїнську Координаційну Раду обирають на конференції УГС терміном на три роки. ВКР обирає зі свого складу Виконавчий Комітет теж на три роки із по черговим головуванням секретарів (тобто не більше одного року підряд). Для уникнення посадової авторитарності принцип змінності керівництва (не більше трьох років підряд) рекомендується і для обласних координаційних рад та секцій.

Всеукраїнська конференція УГС проводиться не рідше одного разу на три роки, а при потребі вирішення важливих питань — за рішенням 3/4 складу ВКР.

Завдання координаційних рад, Виконавчого Комітету ВКР та інших виборних органів — тільки консультативне (збирання інформації, передача досвіду, методологічні розробки тощо). Рішення їх не є обов'язковими для виконання всіма членами Спілки.

Фінансові засоби УГС складаються із членських внесків членів Спілки, виплата яких обов'язкова, пожертвувань, можливих прибутків від видавничої та іншої діяльності. Розмір внесків та інші способи одержання і розподілу коштів визначаються у статутах автономних організацій УГС. 10% прибутків автономні організації передають у розпорядження Виконкому ВКР, рештою розпоряджаються самі.

Основними рекомендованими для автономних організацій формами роботи може бути:

— широке збирання інформації у всіх викладених у Декларації принципів напрямках правозахисної діяльності з використанням зібраного матеріалу на місцях та передачі до обласних КР і Виконкому ВКР;

— звернення від імені обласних та інших автономних організацій і груп Спілки до місцевих та республіканських органів влади;

— звернення від імені ВКР та її Виконкому до уряду СРСР і уряду УРСР із вимогою законодавчих та інших рішень;

— звернення від ВКР (за узгодженням з усіма обласними організаціями) до урядів країн, що підписали Гельсінську угоду, в усіх серйозних випадках, коли, незважа-

ючи на звернення до уряду СРСР, порушення основних прав людини і нації продовжується;

— такі самі звернення до міжнародної громадськості та Міжнародної Гельсінської Федерації, членами якої ми себе вважаємо;

— широка пропаганда ідей та вимог Української Гельсінської Спілки через засоби масової інформації (якщо це можливо), мітинги, збори, демонстрації, підписні листи, листівки, незалежну пресу, інформаційні агентства та пресу країн, що підписали Гельсінську угоду, та ін. Для оперативнішого освітлення діяльності УГС та вимог Спілки при Виконкомі ВКР створюється пресова служба УГС, яка діє на базі журналу "Український Вісник".

Ці статутні принципи, як і Декларація Принципів УГС, діють тимчасово — до затвердження на Установчих зборах Спілки, які відбудуться після організації обласних рад УГС. Подальші зміни в статутні принципи та Декларацію принципів УГС можуть вносити конференція Спілки, або одноголосне рішення ВКР на подання обласних організацій.

Порядок виборів на конференцію УГС та порядок її проведення буде визначено на установчих зборах УГС.

7 липня 1988 року

ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ
УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ ГРУПИ

